

manje pesničke, jer su najudaljenije od predmeta, od imenovanja stvari, od fiksiranja svesti o svetu. One su, pak, za Krdua bile svakako valjani izazov za igru skrivalica i za ipak pesničku pretvorbu jasnih, a neharmonitovanih slika, u gipko, aluzivno tkanje, koje je osnova na kojoj se razvija složeno značenje pesme.

ZORAN SLAVIĆ: »ISPIRANJE ZAVIČAJA«

»Ulažnica«, Zrenjanin 1982.

Piše: Zoran M. Mandić

Zbirka pesama »Ispranje zavičaja« Zorana Slavića, objavljena kao separat u 82. broju zrenjaninskog časopisa otkriva nam tragičnost i nemoć pojedinih pesnika u njihovom istrošenom i raslojenom izrazu, koji na momente čak i zloupotrebljava mogućnosti (pa i funkciju) reči.

U knjizi koju čine četrdeset pesama, podeljenih u četiri ciklusa (*Preplivavanje jeseni, Okolnosti suše, Tragom razglednice i Dno leta*), formirana je čitava jedna kompozicija nejasnih, na momente i vulgarnih, »konstatacija i konstelacija«, koje sve zajedno, kroz svoj mozaični skup, treba da estimiraju sasvim određenu i »čulnu« kritiku zavičaja, kao topološkog mesta pisa, gde on stanuje, procenjuje i »ispira« svoju savremenost.

Neologizmima, koji sustituju jedan drugi, u nekoj redigovanoj formi soneta, Zoran Slavić »podmeće« svoje opservacije kao pronomen, odnosno zamenicu njegovog neprekidnog lova (ili čak potere) za smislom, a čiji su koreni u nekakvom navodnom i imaginarnom zavičaju – apstraktnom domaćilu pesnika.

Jer kako drugačije razumeti ove redove:

»Ipak: ukrcavamo brodolomnike iz 1640.

Ozračeni su eksplozijom delfskog proročišta

Dijalektika ukrcavamo pomaže da shvatimo

Horizont što se svači u susret gladnoj šumi« (pesma »Ispad«) ili:

»U nedostatu lekova u nama se javlja praistorija

Divlje mleko buja u vrtovima zlovoljom prekrivenim (pesma »S proleću zatekne histerično proredenu«).

Ne znam kojim semiotičkim, odnosno jezičkim jedinicama i sredstvima se mogu obuhvatiti Slavićevi filosofski i dramatski alarmi o stanju u zavičaju, te kako se, ti isti alarmi, mogu preneti na čitaoca.

Jedno je jasno, Slavićevu »Ispranje zavičaja« spada u onu poeziju koja je nedvosmisleno ostala bez unutrašnje energije, sa svesnim pristupanjem nekakvim nadrealističkim kalamburima, kac zameni za tu istu energetsku insolventnost.

Ne može danas, kada je poezija raščistila s mnogim vanestetičkim pretpostavkama, pesnik nekakvim kvazironijama i sarkazmima da se iskupljuje za svoju jezičku i smisaonu zugubljenost. To su apsurdni, čije i analitičke skice daju za pravo da biti pesnik, ipak, nije najlakše »zanimanje«.

Slavić, jasno, nastoji da pokaže sliku o zavičaju kao provinciji, ali to čini sa visina provincijskih skela, montiranih uz sam bok njegovog mišljenja. A takvo mišljenje je filosofski neuklopljivo i intelektualno astmatično.

U ciklusu »Tragom razglednica« Slavić nastoji da odnosom pesnik – masa sruši tribine provincijskog mišljenja, te da on, kao lekar zavičaja – »objasni krik iz Helade«, dok mu »u koferu trune Jonsko more«.

U ovakvim knjigama najbolje bi bilo da su štampani komentari autora ispod svake pesme, ili da su u njima prave razglednice, kao asocijativni okvir i podloga za čitaoca.

RADOSLAV BRATIĆ: »SUMNJA U BIGRAFIJU«, »Prosveta«, Beograd, 1981.

Piše: Miroslav Joković

Pre nekoliko godina jedna grupa mladih prozaista razgovarala je o položaju mlade književnosti i njenim stilskim odlikama, kao i o mogućnosti njene daljnje upravljenosti. Radoslav Bratić je postavio temeljan problem svoje proze u tom razgovoru; njegovo se izlaganje svelo na tvrdnju da ljudski život zapljuje svakog trenutka bezbroj podataka i da je za njega, kao stvarca, osnovni problem kako da se snade u tom mnoštvo informacija, kako da iz njega izvuče ono što će najadekvatnije da govorci o njegovoj egzistenciji i životu njegovih junaka. Pažljiv analitičar zaključio bi da je njegov prvi roman »Smrt spasitelja« pisan u znaku tog problema, što pokazuje sam položaj junaka, koga u tom romanu napadaju (upotrebljavaju ovu reč da bi se naglasila njegova životna drama) razni glasovi od najranijeg detinjstva do života u velegradu, gde je smešten u trenutku pripovedanja. Svi oni koji su sebe videli u ulozi spasitelja junakovog života u detinjstvu i u budućnosti, u jednoj drugoj sredini kakva je gradska, za njega će izgubiti stvarnu vrednost, ali će mimo junakove pripovedačeve volje ostati da traju u njegovoj svesti. Takav položaj Bratićevog junaka u svakodnevcima, gde ga zapljuju podaci iz prošlosti i sadašnjosti (istorija, mitologija, folklor, porodična predanja...) omogućio je ispisivanje osobenog iskustva u savremenoj srpskoj književnosti i pronaalaženje prilično originalnog prozognog postupka, pa je na osnovu toga dnevnja kritika roman dobro primila i vrednovala novine vidljive u ovom proznom prvencu.

Drugi roman Radoslava Bratića takođe prožima navedeni problem, s tim što su neki paradigmatski odnosi produbljeni i obogaćeni novim dimenzijama, i što je »umijeće« stvaranja romana razotkriveno do maksimuma.

Moderni roman teži da predstavi egzistencijalnu dramu čoveka izborom i iznalaženjem takvih proznih situacija koje će biti primerene potenciranim problemima. Suština te težnje nije čisto formalne prirode, ona je mnogo više problem egzistencije umetnosti, koju mnogi sumorno vide, pa stalno grakču kako je roman odavno razoren, kako je nastupila smrt ro-

mana. »Sumnja u biografiju« ne teži za otvaranje prema stvarnosti i recepciji, naprotiv, pojavljivanje pripovedačkog glasa na skoro svakoj strani romana, menjanje njegovih perspektiva, protivurečenje samome sebi, upućuje na veštinstvu njegovog stvaranja i njeno pokazivanje. Osnovnu ulogu i funkciju pripovedačkog glasa (ova) nije lako odrediti i svaki se pokušaj čini uzaludan.

Duhovna biografija Bratićevog junaka Jakova Vitkovića (Miketića) uslovljena je surovom stvarnošću u kojoj je živeo. Spajanjem mikro i makroplanova iz različitih vremena prevladana su ograničenja koja jedna takva, odavno prevaziđena književna forma, kao što je čista biografija, u sebi poseduje. Bratić se zadržava na ključnim momentima iz života junaka. On na hronološki način proverava dve, na prvi pogled odvojene stvarnosti svet detinjstva proveravan je vremenom sadašnjim i njegovim svetom i obrnutu. Takav princip izgradnje teksta zadržan je tokom čitave knjige i, osim toga, pojačan elementima sumnje iz jedne »kraljevske« perspektive, ako je ona uopšte moguća da opstoji na onaj način koji poznajemo u kontinuitetu srpskog romana.

(*Svet detinjstva*) Izuzetno je surov. Pored toliko drugih stvari iz kojih zrači lepotu, Jakov Vitković sluša samo priče iz kojih uvek viri poneka smrt, zjapi užas, propadanje. Nijedan od njegovih učitelja ne shvata detinjstvo kao vremensko doba u kojem je potrebno da se ispolji ljubav prema biću koje tek treba da stasa. Svoje lične frustracije svi prenose na Jakova, koji život upija otvorenih očiju, s dosta straha. Pečat detinjstva biće utisnut suviše jako, više nego što bi trebalo da bude, baš zbog surove svete i njegovog straha.

(*Vreme sadašnje*) Kada se junak bude okrenuo iz sveta u kojem živi svetu detinjstvu, shvatice da je detinjstvo ono vreme njegovog života kojeg se s radošću seća. Nekada to tako nije moglo da bude, jer nije mogao da zna šta ga čeka u budućnosti (vreme sadašnje), a to su: usamljenost, otudnost, egzistencijalni vakuum, egocentrčnost sveta, razne mistifikacije. Junak se zato okreće u vreme prošlo, koje u svesti aktivno postoji i u kojem nalazi ono čega u sadašnjosti nema: blagost, pitominu, sigurnost. Sve ono čemu su nas učili u detinjstvu (plašili) u poređenju s ovom divljinom sada, koja nas okružuje prepuna zla, nije toliko strašno kao što se nekada mislio, kada su vrata sveta bila još uvek zatvorena. Onaj ko se okreće u prošlost mijesha ono što je u detinjstvu zapamtio sa onim što sada shvata, ne zna tačno što se dogodilo njemu, a što drugima« U jednom drugom svetu, koji je izgubio svoju suštinu i smisao, koji se otima onima koji ga grade, Jakov Vitković postaje nesiguran. U tom svetu on se nalazi fizički, ali je psihički odsutan, on živi u »pozajmiljenom vremenu« (R. Dimitrijević) koje su izgrali »humanisti« iz njegovog detinjstva.

Ulogu i funkciju pripovedača i njegovog glasa treba tražiti u sprezi ova dva vremena.

a) Funkcija pripovedača na nivou jedinstva umetničkog teksta

Može na prvi pogled da se učini kako pripovedače intervencije, uputstva, remete tok teksta i da predstavljaju šav, naprslinu. Ako se zna da Bratićev pripovedač već od prvi stranica romana ima namjeru da bude tumač onoga što stvara, i da stvoreno razgrađuje, kao u onoj narodnoj priči o zidanju grada koji vole noću razgrađuju, onda ne može biti govora o nekim drastičnijim naprslinama i napadnoj pripovedačevoj nemetljivosti. Bratićev pripovedač (autorovo drugo »ja«) teži da mitske nanose svesti, koji se talone ko zna koliko hiljada godina, pojasni komentarima. Istorija, mit, predanja, folklorni nanosi, jesu onaj »krajolik« svesti u kojoj se pripovedač kreće, koji reprodukuje. Pripovedačkom komentarisanje svega onoga što se nataložilo u svesti Jakova Vitkovića, i što bi na nivou umetničkog teksta bilo heterogeno da nije komentara, čini tekst funkcionalnim. Interesantno je da se pripovedačka perspektiva stalno pomera, pomična je, pa se tako stiče utisk na njene polifoničnosti.

Odnosi između junaka – pripovedača i autora su na prvi pogled nerazmrsivi, ali kada se dublje uđe u arhitektoniku romana, vidi se da je to jedno da isto lice koje se cepe, prerušava. Sve zablude o njihovim odnosima pojašnjava poslednje poglavljje pod naslovom »Već doživljena slika i njena provera«. U njemu se javlja jedno osobno formalno rešenje unutar savremenog srpskog romana, pojavljuje se junak koji napada pripovedača, i osporava neke njegove slike doživljaja, opovrgavajući nešto od onoga što je taj sačinilac romana izneo u njegovom prvom delu, koji je tematski posvećen detinjstvu. Čitav drugi deo je, kako je i sam autor naglasio i zapisao, »sumnja u neke doživljaje iz prvog dela«.

Sa gledišta književne uverljivosti i verovatnosti, to bi bilo nelogično, jer teško da bi isti pripovedač mogao sam sebi da protivreći, ali kada se zna da je on junak u isto vreme, onda ta činjenica omogućava da se njihove pozicije razluče, pa tako u konačnom efektu ne dolazi do vrednosnog trenja. Jedno da isto lice sebe i gradi i razgrađuje kroz jezik i preko njega, a to je autor.

